

Небојша Стевановић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд
Институт за Систематско богословље
(докторанд)

**Александар Ђаковац, *Тројичносћ Божије једносћавносћи —
есенцијализам и релациона онџолоџија.*
Београд–Пожаревац: ИСБ ПБФ УБ – ОПК ЕБ, 2024.**

У току 2024. године у издању Института за Систематско богословље ПБФ УБ и Одбора за просвету и културу Епархије пожаревацко-брањичевске објављена је научна монографија под називом *Тројичносћ Божије једносћавносћи — есенцијализам и релациона онџолоџија*, редовног професора и шефа Групе за Систематско богословље, презвитера Александра Ђаковца (1971). Монографија је посвећена тријадологији, учењу о Тројичном Богу, базичној поставци дискурса систематског богословља. Другачије, речима самог аутора у Предговору (стр. 7–11) монографије: „Упркос многим значајним делима из области Систематске теологије која су се појавила на српском језику, још увек нам недостаје језгровит преглед неких важних елемената историјског развоја тријадологије, тог значајног дела хришћанског *Вјерују*” (стр. 7).

Монографија је подељена методом која укључује и историјски приступ, али и принцип постепености у отварању тематике. Стога, након Листе скраћеница (стр. 11–17) у коме аутор пружа неопходне смернице за коришћење дела античких и црквених писаца, у Уводу (стр. 17–33) поставља оквире теме, циљеве истраживања, као и суштинска питања која се огледају у указивању на основне разлике Запада и Истока на пољу тријадологије. Директно: „Намера нам је да у овој књизи анализирамо неке фундаменталне разлике тријадологије на хришћанском Истоку и Западу, у њиховој међуповезаности и међузависности” (стр. 31).

У првом аналитичком поглављу, „Утврђивање догмата” (стр. 33–77), аутор пружа основне претпоставке тријадологије од Старог Завета, преко Новог Завета, ка ранохришћанским писцима, указујући на

* n.stevanovic.223003@bfspc.bg.ac.rs

доминацију докосошког, азматског и метафоричког језика у учењу о Богу, истовремено их постављајући у везу са суштинским питањем: како објаснити веру у Тројичног Бога конкретним људима, Јелинима. Зато у том контексту и полази овим путем све до ранохришћанских писаца, притом укључујући и древна *апокрифна* сведочанства (Протојеванђеље Јаковљево, Вазнесење Исаијино, Дела Петрова), до тријадолошких сведочанстава Прве и Друге Климентове посланице Коринћанима, Дидахија, посланица Светог Игнатија Антиохијског. Утврдивши базичне тријадолошке претпоставке у овом периоду, аутор конкретним питање усмерава даље своје истраживање: „Како помирити идеју теолошког развоја са удећењем да је вера коју смо примили Откривењем истинита? Зар из те истинитости не следи нужно и непроменљивост?” (стр. 60).

Желећи да у наредном, другом аналитичком поглављу, под називом „Логика јединства и тројичности” (стр. 77–121), укаже на суштинске разлике у западном и источном приступу вери у Тројичног Бога, аутор пружа, најпре, анализу концепта есенцијализма у оквиру учења о Божјој једноставности (*ἀπλότης/simpli-catis*), истовремено наглашавајући да ће „ово учење на хришћанском Западу одиграти одлучујућу улогу у формирању есенцијалистичког приступа тајни Свете Тројице” (стр. 97). Настављајући у том маниру указивања на разлике западног и источног приступа, аутор указује на језичке разлике (латински и грчки језик), показујући да упркос освртању на

раније јелинистичко филозофско наслеђе кроз коришћење терминологије која је већ била у употреби, акценти у наслеђеном предању Истока и Запада били су другачији, што се нарочито види на пољу тријадологије. У том контексту, како би објаснио са каквим наслеђем се сусрећу рани оци и учитељи Цркве, превитер Александар Ђаковац пружа пример средњеплатонског учитеља Алкиноја и његовог кратког *Платонистичког ѝриручника*, указујући након анализе самог дела на моменте утицаја Алкинојевог схватања Бога на хришћанску теологију, нарочито на плану учења о Божјој једноставности. На тим основама, у наредним потпоглављима аутор разматра концепт Бога и Божје једноставности у опусу личности која представља спону јелинизма и хришћанства, кроз Филона Александријског, као и код Атинагоре Атинског, Оригена и Јевсевија Кесаријског.

У трећем поглављу, „*Quid tres?*” (стр. 121–183), у монографији се анализира питање Божје једности и тројичности у мисли Светог Августина, кроз модел психолошке корелације, у мисли Боетија моделом индивидуалности суштине рационалне природе, преко модела номиналистичког промашаја Росцелина из Компјења, концепта нерелационе редукције у тезама Абелара, схоластичког концепта Божје једноставности и тројичности Анселма Кентерберијског, све до Томе Аквинског и појма судзистентне релације. Сви ови модели, наглашава аутор, имали су за циљ одговор на питање односа Божјег јединства и тројичности, истовремено

представљајући аутентични оквир за последње и кулминативно поглавље монографије.

У последњем аналитичком поглављу, „Релациона онтологија” (стр. 183–225), смер истраживања започиње тријадолошким концептима јеретика, конкретно Маркела Анкирског и Арија, чиме се конституише правилан оквир за разумевање суштинског дела монографије: тријадологије Светог Атанасија Великог и суштински допринос кападокијских отаца тријадологији. Оно на чему се инсистира у овом поглављу јесте огроман допринос кападокијских отаца тријадолошком дискурсу у сваком смислу, што и аутор показује: „Ваља истаћи да кападокијски оци нису имали готов теолошки систем који би био аплициран на водећа теолошка искушења” (стр. 198). Зато, тријадолошки дискурс ових отаца се посматра у три кључа: једна суштина и три ипостаси; начин постојања; поредак односа у Светој Тројици. Након опсежне анализе ових херменеутичких кључева разумевања кападокијске тријадологије, аутор завршава аналитички правац, поентирајући све приказане приступе вери у Тројичног Бога: „Међусобна изменљивост ових појмова (ипостас, просопон, тропос и паркесос), водила је прецизирању и самог појма једносуштности, искључујући модалистичке интерпретације, али и конституишући божанску једност, не више на темељу једности суштине, већ на једности божанске Личности Оца” (стр. 221).

У Закључку (стр. 225–237), након разматрања суштинских момената монографије, аутор, на основу њих, пружа неколико смерница приликом примењивања два анализирана тријадолошка модела (есенцијалистичка-релациона) на плану христологије. На крају, указује на последице учења кападокијских отаца на свим пољима теологије, наглашавајући суштинско неразумевање богословља Кападокијаца.

Аутор у последњим редовима своје монографије пружа и допуну своје анализе кроз „Додатак: Стварање јеретика?” (стр. 237–255). У фокусу овог дела књиге стоји анализа студије из 1934. године, *Правоверносћ и јерес у најранијем хришћанству* (*Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum*), аутора Валтера Бауера. У овој књизи Бауер је довео у питање до тада доминантан став да је у древном хришћанству постојао мање-више један православни израз вере од кога су отпадале јеретичке групације. Насупрот томе, Бауер наглашава диверзитет мишљења и веровање, као и чињеница да окарактерисање неког мишљења и веровање као правоверје или јерес јесте ретројекција ситуација која настају касније. У том контексту презвитер Александар Ђаковац у овом апендиксу књиге анализира критике, похвале и неслагања других аутора са овом Бауеровом тезом, пружајући на крају и свој став по питању ове студије.

На крају је неопходно указати на још један сегмент приказане монографије. Осим чињенице да

библиографија броји више од тридесет страница, оно што дело посебно сврстава у област научности јесте коришћење најновијих и релевантних критичких издања дела отаца, као и превод цитата и навода од стране самог аутора. Конкретно, неки од коришћених издања су: CCSL (Corpus Christianorum Series Latina, Turnhout); PTS (Patristische Texte und Studien, Berlin); SC (Sources Chrétiennes, Paris); GNO (Gregorii Nysseni Opera, Leiden), као

и бројне варијанте оксфордских издања дела црквених и античких писаца. Закључно, сви сегменти ове монографије чине је незаобилазним делом у истраживању тројичног догмата у Цркви, чиме студија упућује и истовремено на неопходност даљег истраживања ове суштинске области теологије.

Датум пријема чланка: 27. 05. 2026.

Датум прихватања чланка за објављивање: 08. 06. 2026.